

Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան Կրթութեան եւ Գիտութեան Յանձնախումբ

Հայոց լեզուի միասնական ուղղագրութեան վերականգնման Նախագիծ

Նախաբան

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդը եւ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութիւնը, ըմբռնելով ինչպէս Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան, այնպէս էլ համայն հայութեան առջեւ ծառայած հայերէնի ուղղագրական եւ ուղղախօսական խնդիրները, առաջադրում է կազմաւորել Հայոց լեզուի միասնական դասական ուղղագրութեան վերականգնման նախագիծ:

Ելնելով վերոնշուածից մենք հաշի ենք առնում եւ շեշտում ենք՝

Հայերէնը լինելով լեզուների համակարգ՝ գրաբար, միջին հայերէն, աշխարհաբար հայերէն, արեւմտահայերէն, արեւելահայերէն, նոր գրական հայերէն, բարբառներ, միաժամանակ զարգանալով տարբեր քաղաքական եւ տարածքային շրջանակներում, տարբեր երկրներում զարգանում է տարբեր ուղղագրութեամբ եւ արտասանութեամբ:

Արեւմտեան Հայաստանի բնագաւառումից եւ Արեւմտեան Հայաստանի հայերի բնագաւառից յետոյ, Արեւմտեան Հայաստանի բարբառային ողջ համակարգը եւ գրաւոր լեզուի հիմնական կրողը՝ աշխարհով մէկ տարածուած հայութիւնը, զրկուած լինելով պետական աջակցութիւնից եւ հովանաւորութիւնից, արտերկրի մշակոյթային տարբեր կենտրոններում, հայոց լեզուի ուղղագրութեան նկատմամբ ձեւաւորեց անհատական մօտեցում, որն առաջ բերեց հայերէնի ուղղագրական կանոնների բազմաթիւ խախտում ներ եւ հայոց լեզուի ուղղագրութեան տարբերակներ:

-1922-ի Մարտ 4-ին, Հայոց լեզուի նկատմամբ կիրառուեց 1917թ-ի ընդունուած լենինեան Դեկրետը, որը «տեղայնացրեց Լուսաւորութեան նոր ժողկոմ Պօղոս Մակինցեանը:

-1922 թուականի Մարտ 4-ի Դեկրետը Սովետական Հայաստանի պետական լեզուի համար ընդունեց նոր ուղղագրական կանոններ, որոնք դուրս էին դասական ուղղագրութեան կանոններից, ինչի արդիւնքում այսօր ձեւաւորուել է հայերէնի ուղղագրութեան արմատական տարբերութիւնները:

-1922 թուականի Մարտ 4-ի Դեկրետի լեզուական ուղղագրական փոփոխութիւնները արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն գրաւոր լեզուները բաժանեց երկու մասի:

-1922 թուականի Մարտ 4-ի Դեկրետը լեզուական փոփոխութիւններից յետոյ ձեւաւորեց մի նոր գրաւոր լեզու, որն էլ այսօր ընդունուած է ներկայացնել, որպէս գրաւոր գրական հայերէն:

Խորհրդային ուղղագրութիւնը, նոր գրական հայերէն անուամբ, ընդունման պահից սկսեց ենթարկուել հայ մտաւորականութեան քննադատութեանը: Ականաւոր լեզուաբաններ Հրաչեայ Աճառեանի, Ստեփան Մալխասեանցի, Յակոբ Մանանդեանի, Գրիգոր Ղափանցեանի եւ մի շարք այլ գիտնականների գլխաւորութեամբ կազմուեցին

տերմինաբանական յանձնաժողովներ, որոնք փորձեցին վերանայել նոր ուղղագրութիւնը, նպատակ ունենալով՝ վերականգնել դասական ուղղագրութիւնը, սակայն անարդիւնք:

Մերժելով նոր ուղղագրութիւնը եւ անտեսելով տարբեր քաղաքական ճնշումները՝ հայ երախտաւորները նորից անդրադարձան դասական ուղղագրութեանը:

Կազմեցին բազմահատոր բառարաններ. Հրաչեայ Աճառեանի եօթհատորեակ «Հայերէնի Արմատական Բառարանը», Ստեփան Մալխասեանցի քառահատոր «Հայերէն Բացատրական Բառարանը»: Գրուեցին հսկայածաւալ հայագիտական աշխատանքներ, որոնք մեծ ներդրում ունեցան հայերէնի բառագիտութեան, հայոց լեզուի պատմութեան, համեմատական քերականութեան դասական ուղղագրութեան պահպանման գործում: Ընդունելով գրաբարը որպէս ուղեցոյց, ըմբռնելով դասական ուղղագրութեան խնդիրները եւ կանոնները, պահպանելով հայերէնի ուսուցման հիմքը, անմիջական կապը գրաբարի եւ ոսկեղէն լեզուի ուղղագրութեան հետ, մեր երախտաւորները հիմնաւորեցին դասական ուղղագրութեան գերակայութիւնը:

Յետագայում, 1990-ական թուականներին, դասական ուղղագրութեան խնդիրներին անդրադարձան յայտնի լեզուաբաններ, կարեւորելով հայոց լեզուի ուղղագրութեան վերադարձը իր ակունքներին, լեզուական արմատին՝ դասական ուղղագրութեանը:

«ԴԱՍԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ» աշխատութեան մէջ պրոֆ. Ռաֆայել Իշխանեանը, առաւել հիմնաւոր ներկայացրեց դասական ուղղագրութեան առանձնայատկութիւնները եւ ուղղագրական կանոնները:

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

1. Ի՞նչ ենք հասկանում հայերէնի դասական ուղղագրութիւն ասելով:

Հայերէնի ուղղագրութիւնը ժամանակի պահանջով անուանուել է որպէս Հայկազեան ուղղագրութիւն, աւանդական ուղղագրութիւն, համազգային ուղղագրութիւն, արմատական ուղղագրութիւն, մեսրոպեան ուղղագրութիւն, դասական ուղղագրութիւն եւ նախադէկրետային ուղղագրութիւն:

Մենք կ'օգտագործենք հայ հանրութեան կողմից առաւել ընդունուած «դասական» եզրաբառը:

ա) Մինչեւ 12-13 դարերը օգտագործուում էր Մեսրոպ Մաշտոցի կողմից համակարգուած ուղղագրութիւնը՝ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը, որը գրուում էր մեծատառերով, առանց տողադարձի եւ առանց Օ օ (օ), եւ, Ֆ ֆ (ֆէ) տառերի:

բ) 12-13 դարերից ի վեր Հայերէնի ուղղագրութեան մէջ գործածուում է մաշտոցեան այբբենական համակարգը, լրացուած Օ օ (օ) եւ Ֆ ֆ (ֆէ) տառերով եւ «Ի,ւ» տառով, որը գտնուում է Յ – Փ տառերի արանքում՝ Յց – Իւ – Փփ:

-Դասական ուղղագրութեան մէջ կցագիր«ու», «եւ» գրանշանները ներկայացուում եւ դասակարգուում են որպէս «ո»-«ւ» եւ «ե»-«ւ» տառերի զուգակցութիւններ:

գ) Հայերէնի դասական ուղղագրութիւնը պահպանում է բաղաձայնների եռաշարք համակարգը:

դ) Հայերէնի դասական ուղղագրութեան կերպը եւ կանոնները 12-13 դարերից ի վեր ամենամեծ փոփոխութիւնները կրեցին 1922 թուականին:

2. Ի՞նչ ենք հասկանում հայերէնի միասնական դասական ուղղագրութեան գրութեան վերականգնում ասելով:

ա) Հայերէնի միասնական դասական ուղղագրութեան վերականգնում նշանակում է՝ հաստատել արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի միասնական մեկ գրաւոր համակարգ հիմնուած դասական, արմատական ուղղագրական կանոնների վրայ:

բ) Անցումը դասական ուղղագրութեան չի նշանակում դասական ուղղագրութեան շրջանակներում պահել ուղղախօսութիւնը: Ուղղախօսութիւնը զարգանում է բարբառային եւ տարածաշրջանային իր բնական զարգացումով եւ պահպանում է իր յուրօրինակ արտահայտչաձեւը:

գ) Անցումը դասական ուղղագրութեան չի ենթադրում մերժել իննսունամեայ նոր գրական հայերէն լեզուով ստեղծուած գրական արժէքները, կամ Արեւմտեան Հայաստանում եւ արտերկրում ստեղծուած արեւմտահայերէն գրական եւ մշակոյթային արժէքները:

3. Ի՞նչ խնդիր է կարգաւորելու դասական ուղղագրութիւնը վերականգնելու քաղաքականութիւնը:

ա) Հայ պետական, հասարակական եւ քաղաքական կառոյցները օգտագործում են հայերէնի գրաւոր համակարգի ուղղագրութեան մի շարք տարբերակներ.

- Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Ջաւախքը, Արցախի Հանրապետութիւնը՝ գրական հայերէն:

- Հայ Առաքելական Եկեղեցին՝ գրաբար հայերէն:

- Արտերկրի կրթական եւ մշակոյթային կենտրոնները եւ Արեւմտեան Հայաստանը՝ արեւմտահայերէն՝ մի քանի տարբերակներով:

- Իրանի հայերը՝ արեւելահայերէն՝ դասական ուղղագրութեամբ:

Այսպիսով, ունենք հայերէնի ուղղագրութեան մի շարք տարբերակներ, որոնք խեղաթիւրում են հայոց լեզուի արմատական ուղղագրութեան կանոնները:

բ) Դասական ուղղագրութիւնը վերականգնելու քաղաքականութեամբ, վերականգնում ենք հայերէնի մեկ միասնական արմատական ուղղագրութիւնը:

գ) Հայերէնի դասական ուղղագրութեան վերականգնումը վերացնում է արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի միջեւ եղած անջրպետը:

դ) Դասական ուղղագրութիւնը վերականգնելու քաղաքականութիւնը կ'նպաստի արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն լեզուական ողջ բառազանձը համագործօգտագործելուն:

ե) Դասական ուղղագրութիւնը վերականգնում է այն աւանդական գրաւոր լեզուամտածողութիւնը, որը մենք ժառանգել ենք աւանդաբար եւ որը պահպանում է ազգային գիտակցութիւնը՝ խտացուած նաեւ հայոց լեզուամտածողութեան առանձնայատկութիւնների մէջ:

զ) Դասական ուղղագրութեան վերականգնումը անհետացումից, մոռացումից փրկելու հնարաւորութիւն կ'տայ Արեւմտեան Հայաստանի արեւմտահայերէն լեզուական ճիւղը, որը զարգանում է Արեւմտեան Հայաստանում, արտերկրում եւ հիմնականում տարբերայնօրէն, ուղղագրական մի շարք տարբերակներով:

զ) Ժամանակակից գրաւոր հայոց լեզուի երկու ուղղութիւնների միասնականացումը, դասական միասնական ուղղագրութեան վերականգնումը, կլուծի հայ ժողովուրդի մշակոյթային գերխնդիրներից մեկը՝ լեզուական փոխարարբերութիւնը, հաւասար հնարաւորութիւն ընձեռնելով իւրաքանչիւր հայի:

է) Հայոց լեզուի ուղղագրութեան տարբերակների փոխարեն ընդունելով դասական ուղղագրութիւնը, վերացնում ենք ուղղագրութեան մէջ գոյութիւն ունեցող իննսունամեայ խառնաշփոթը: Ճիշտ ուղղագրութեամբ գրաւոր խօսքը պահպանում է բառի ծագման պատմութիւնը, այն փոխանցելով սերունդներին, իսկ ճիշտ պահպանուած բառը իր պատմութեամբ եւ ծագումնաբանութեամբ բացայայտում է ազգային տեսակի եւ մտածողութեան առանձնայատկութիւնը:

Օրենքի Նախագիծ

Յոդուած 1.

Սոյն օրենքի նախագծով հաստատում ենք.

- ա) Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդի, Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան պետական լեզուն ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒՆ է, ընդունելով արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի համագօր գործածութիւնը հայերէն ուղղագրութեամբ՝ դասական:
- բ) Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդի, Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան լեզուական քաղաքականութեան հիմնական դրոյթները հասարակական, մշակոյթային կառոյցների միջեւ եղած լեզուայարաբերութիւնները իրականացնել հայերէնի դասական ուղղագրութեան շրջանակներում:

Յոդուած 2.

- ա) Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան իրաւասութեան տարածքում եւ այլ հայաբնակ վայրերում գտնուող կրթական եւ ուսումնական համակարգերում դասաւանդման եւ դաստիարակութեան լեզուն Հայոց Լեզուն է, Հայերէն ուղղագրութեամբ՝ դասական:
- բ) Միաժամանակ, Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան իրաւասութեան տարածքում եւ այլ հայաբնակ վայրերում կազմակերպել Արեւմտեան Հայաստանի արեւմտահայերէն լեզուի բարբառների գիտական ուսումնասիրումը եւ տուեալ բարբառներով ազգագրական ժողովածուների հրատարակումը:
- գ) Արեւմտեան Հայաստանի բարբառների ուղղագրական եւ ուղղախօսական դասագրքերի պատրաստումը:
- դ) Արեւմտեան Հայաստանի բարբառների ուսուցումը դպրոցներում՝ համապատասխան տարածաշրջաններում:
- ե) Ապահովել, լեզումաշակութային միասնականութեամբ օժտուած, ազգային ընդհանրութեան քաղաքակրթակերտ հարատեւ գանձարանի, Հայոց աշխարհի քաղաքակրթութեան լեզուի՝ Գրաբարի անարգել փոխանցումը հայ սերունդներին:
- զ) Հաստատել գրաբարի ուսուցումը յատուկ լեզուների թեքումով դպրոցների բարձր դասարաններում, համալսարաններում, ուսումնական այլ հաստատութիւններում, ամրապնդելով ազգային գաղափարախօսութեան արմատաւորման հիմնախնդիրը:

Յոդուած 3.

Քաղաքացիների լեզուական պարտականութիւնները.

- ա) Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան պաշտօնատար անձինք եւ սպասարկման առանձին ոլորտներում աշխատող քաղաքացիները պարտաւոր են տիրապետել ՀԱՅԵՐԷՆԻՆ:
- բ) Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան քաղաքացիները պաշտօնական խօսքում պետք է ապահովեն լեզուի անաղարտութիւնը:
- գ) Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդը եւ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութիւնը կառոյցներում պարտաւոր են՝ գործավարութիւնը կատարել հայերէնի դասական ուղղագրութեամբ:
- դ) Յուցանակները, ձեւաթղթերը, դրոշմանիշները, նամականիշները, կնիքները, միջազգային փոստային ծրարները ձեւաւորել հայերէնի ուղղագրութեամբ՝ դասական, անհրաժեշտութեան դէպքում զուգակցելով այլ լեզուներ:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ա) Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդը եւ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութիւնը, գիտակցելով արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման խնդրի հրատապութիւնը եւ համայն հայութեան առջեւ ծագած հայերէնի ուղղագրական եւ ուղղախօսական խնդիրները, առաջարկում է Հայաստանի Հանրապետութեանը, Արցախի Հանրապետութեանը, Ջաւախքին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի եւ Անթիլիասի հոգեւոր առաջնորդարանների թեմերին, արտերկրի Հայ Կրթական եւ Մշակութային կենտրոններին ստեղծել մէկ միասնական յանձնախումբ՝ ընդունելու Հայոց լեզուի միասնական դասական ուղղագրութեան օրէնքի նախագիծը:

բ) Հայ ժողովուրդի պետական, ինքնավար, կրօնական, արտերկրի հասարակական, մշակութային կառույցներին առաջարկում ենք հայոց աշխարհի ապագայ գրաւոր գործառնությունները եւ լեզուայնաբերութիւնները, իրականացնել դասական ուղղագրութեամբ:

գ) Կազմել Հայերէնի բարձրագոյն լեզուաքաղաքականութեան ծրագիր՝ լեզուի ուղղագրական կանոնների, մայրենի լեզուի պահպանման, մաքրութեան, անաղարտութեան, նորաստեղծ եւ օտար բառերի ներմուծման եւ այլ խնդիրների հետ կապուած:

դ) Միասնական Հայերէնի բարձրագոյն լեզուաքաղաքականութեան ծրագրի շրջանակներում արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն ուղղագրական, քերականական կանոնները հաստատել փոխյամաձայնութիւնների շրջանակում:

է) Հայերէնի դասական ուղղագրութեամբ դասագրքերի պատրաստում, բացառապէս հայ մշակութի բնօրրանին եւ բանականութեանը համապատասխան գաղափարախօսութեան շրջանակում:

Զ) Սոյն օրէնքի նախագիծը ներկայացնում է Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան Կրթութեան եւ Գիտութեան յանձնաժողովի լեզուական քաղաքականութեան հիմնական դրոյթը:

Կարինէ Հայրապետեան

Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան

Կրթութեան եւ Գիտութեան Ցանձնախումբի Պատասխանատու

18.04.2013 թ.

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդ

stat.gov.wa@haybachdban.org